

ban — *túlságosan* is sokszínű és szerteágazó volt, tematikájában és verselésében egyaránt. Az kétségtelen, hogy a *Porhamu* kísérleteihez, próbaelemeihez, töredékeihez, „bagatell”-jeihez viszonyítva a *Vakügetés* markánsabb, egyneműbb, összességében súlyosabb kötet. Ám az is valószínű, hogy ezt a „súlyt” zömében az a néhány kiemelkedően jó és fontos vers (mint amilyen a *Régi zsoldár-témákra 1–2.*, az *Anyahívogató*, *A rom fölépítése 1–11.*, a *Filmvers*, a *Focivers*, az *El Bosco föltámasztása*, az *Összecsavart zászló*, a *Hajnali dal* és a *Szerelmesvers*) adja, amelyek majd nyilván helyet kapnak ama bizonyos válogatott versek kötetében is. Több, csak részleteiben megoldott „szintézis”-vers (pl. *Derkovits 1–5.*, *Négy évszak 1–4.*, *Lefelé a Van Gogh-múzeum lépcsőin Amszterdamban*) viszont arra utal, hogy Veress Miklós talán túlságos is nagy, talán nyomasztó felelősségtudattal igyekezett „beváltani” ígérését költészetének új szakaszával kapcsolatban. Amit korábban nemigen tapasztalhattunk Veress verseiben: a gondolatok kiérlelésének felemássága (például a *Vak ügetés* két Ady-versből és az Apokalipszisből származó motívumai sem állnak össze szerves egésszé), a versépítkezés bizonytalanságai s ragaszkodása a hagyományos verseléshez, összességében arra engednek következtetni, hogy Veress Miklós költői világképének fentebb elemzett karakterisztikus változása nem járt együtt költői nyelvének és formateremtő erejének *hasonló szintű* megújulásával. Hangsúlyozandó, hogy természetesen csak a *Vakügetés*ben szereplő versek egy részére érvényesek ezen észrevételeink, minthogy Veress Miklós valóban legújabb, folyóirat-közlésekből ismert versei mintha ismét egy kiegyenlítettebb költői teljesítményt mutatnának.

Ennek biztos érvényű kimondásával azonban meg kell várni — a következő Veress-kötetet. (*Szépirodalmi.*)

MONOSTORI IMRE

Szegedi örökség

PÉTER LÁSZLÓ KÖNYVE

A *Szegedi örökség*ben összegyűjtött cikkek, tanulmányok írója a szegedi helyismereti kutatás egyik nevezetes személyisége. Írásainak bibliográfiája több mint kétezer tételel tartalmaz — első cikkeit jó három és fél évtizeddel ezelőtt publikálta. Pályáját Klemm Imre professzor mellett, nyelvészként kezdte a szegedi egyetemen; doktori értekezése (*Szóreg temesközi község nyelvjárásának hangtana* [1947]) is még nyelvészeti tárgyú volt. Pályájának kanyarai (az egyetemi állást muzeológusi, majd könyvtárosi állással volt kénytelen fölcserélni) s valószínűleg érdeklődésének szerkezete is azonban hamar távolabbi területekre sodorták. Kezdeti néprajzi, folklorisztikai tanulmányai mellett, mint muzeológusnak, majd könyvtárosnak, figyelmé mindinkább az irodalomtörténet, sőt a tágan értelmezett helyismeret felé fordult. József Attilával, Juhász Gyulával, illetve szegedi, makói kulturális „holdudvarukkal” kezdett foglalkozni; e témakörben több fontos tanulmánya jelent meg. Kandidátusi fokozatát — *Juhász Gyula a forradalmakban* című, 1965-ben könyvként is megjelent részmonográfiájával — irodalomtörténetből nyerte el. Munkásságának mennyiségileg is mind nagyobb része azonban jó ideje már e tárgykörbe sem fér bele; az utcatörténet, a művészet- és zenetörténet például egyként érdekli, írásra készíti. Nem véletlen tehát, hogy újabban már nem nyelvésznek, nem is irodalomtörténésznek, hanem művelődéstörténésznek vallja magát.

Munkássága egésze — márcsak méretei miatt is — ma még szinte áttekinthetetlen, fontosabb írásai azonban, amennyire megítélhető, irodalomtörténeti vonatkozásúak: József Attiláról, Juhász Gyuláról szólnak, velük, írásaikkal foglalkoznak, illetve azt a közeget teszik érthetővé, amely e (Szegedhez is tartozó) írókat körülvette, életfeltételeiket meghatározta. 1955-ben megjelent *József Attila Szegeden* című tanulmánya a maga nemében úttörő volt, s ma, Szabolcsi Miklós részmonográfiájának (*Érik a fény* [1977]) elkészülte után is alapvető írás. Vitathatatlanul jelentősek Juhász Gyula életútjának rekonstruálásához hozzájáruló tanulmányai is. Nagy érdeme, hogy mint sorozszerkesztő s mint egyes kötetek sajtó alá rendezője, az ötvenes évek végén, s a hatvanas évek elején szerepet vállalt Juhász Gyula Összes Művei kritikai kiadásában.

Most megjelent könyve, a *Szegedi örökség*, írásainak csak egy kis töredékét tartalmazza, sokirányú érdeklődését azonban ez a válogatás is tükrözi. A három fejezetre — *Emlékek; Örökhagyók; Kortársak* — osztott könyv időben és tárgyban igen szerteágazó cikkeket, tanulmányokat gyűjt egybe. A *Vár* című cikk első része például egészen a rómaiakig, a *Dózsa és Szeged* a magyar XVI. századig nyúl vissza, de van írás a kötetben a pár éve elhunyt Ortutay Gyuláról, Bálint Sándorról s másokról is. Az időhatárt tehát szinte napjainkig kitágítja. Van cikke, amely tárgya okán a néprajz, van, amelyik a nyelvészet, az irodalomtörténet, a tudománytörténet vagy a művészettörténet illetékességi körébe tartozik — s a fősorolás szinte a történeti diszciplínák mindegyikét érinthetné. Az írások zöme, persze, időben mégis a 20. századot, kisebb részben a 19. századot, illetve ezek valamely mozzanatát, összefüggését tárgyalja. S egy, a kötetből teljesen kirívó útirajz kivételével mind valamiképpen Szegedhez kötődik; a kötet összetartó elve, deklaráltan is, a „szegediség”, amelyet a fűlszövegben a szerző így magyaráz: „Mióta nevem írásom alatt nyomtatásban megjelent, szinte minden betűm Szeged ügyét szolgálta. Tanulmányaimnak, cikkeimnek ez a válogatása legyen a magam hozzájárulása a Város ünnepi esztendejéhez.”

E nyilatkozat, persze, némileg „fölstilizált” s patetikus, de a *Szegedi örökség* sok részmozzanatát idézi föl Szeged történetének s így kétségkívül „szegedi” kötet. Legjobb, leghasznosabb részeiben, a Moholy-Nagyról, Politzer Györgyről, Homor Istvánról, a „Csonka Vince fiairól” írt, vagy a régi Ipar utcát földidéző cikkeiben valamiképpen a magyar művelődéstörténet egészéhez is ad számon tartandó hozzájárulást, vagy legalábbis — a helyin, a lokálison keresztül — ilyen érvényű tanulságokhoz vezet el. Művelődéstörténeti szempontból érdekes a „falukutató Kálmány Lajos”, a „tudósító Tömörkény”, vagy a fiatal Móricz Pál bemutatása is, s hasznos részletadatokat nyújt némely egyéb írása, így a *Veres Péter nálunk*, az *Ábel Szegeden*, az *Ügyészi „kritika” Erdei Ferenc könyvéről* is. Általában: írásai ott jók, ahol adatokkal dolgozik, ahol az eseményeket, jelenségeket adatszerűen ő maga rekonstruálja. Ahol nem a szerző, hanem adatai, empirikus anyaga beszél, ahol a filológus rekonstrukciót nem nyomja el, nem deformálja a szerző „alanyisága”.

A kötetnek, legalábbis a művelődéstörténész nézőszempontjából, mégsem lehet igazán örülni. Péter László ugyanis — hiába vallja magát újabban művelődéstörténésznek — nem szakszerű művelődéstörténetet ír; kedvelt műfaja sajátos ötvözte a *művelődéstörténeti filológiának* s a (Szegeden korábban Sz. Szigethy Vilmostól, sőt Móra Ferentől is gyakorolt) *kultúrhistoriai publicisztikának*, amely elsősorban a sztoriként, anekdotikusan elmesélhetőből építkezik. Értéket munkásságának természetesen csak előbbi összetevője, a *filológia* eredményez; ez a filológusi munka alapozta meg (még az ötvenes években) tudományos hírnevét is. S ezért fájjalható, hogy kötetébe, melynek munkásságát kellett volna reprezentálnia, nem vette föl a József Attiláról 1955-ben publikált tanulmányát, a Kálmány Lajos életútjáról és pályájáról írt fontos vázlatát, vagy Juhász Gyuláról írott életrajzi tanulmányainak némelyikét.

Sajnos, írásainak az a vonása, amely leghívebben kultúrhistoriai publicisztikaként jellemezhető, s amely mindinkább áthatja szövegeit, *oldja és torzítja: deformálja a filológus munkáját*. (A tiszta, „kemény” filológiát nehéz eladni; ezt az újságok nem veszik.) A tudomány, ez esetben a tágan értelmezett művelődéstörténet *eredményeit* természetesen hasznos és szük-

séges népszerűsíteni, a nem szakemberekhez — transzformáltan — eljuttatni; ez igazi missziós feladat. De Péter László nem ezt csinálja; ő — írásaiból kitetszően — leszáll az újságírói és -olvasói *konvencióhoz*, s ehhez szállít (valódi történeti összefüggéseikből, meghatározottsági rendszerükből kiemelt) adatokat. Ez a hiba, sajnos, legjobb e típusú írásaiban is (e kötetben legalábbis) megvan. A *Vár* például, amely tagadhatatlanul bír olvasmányértékkel, korrekt (vagy legalábbis a nem szakember olvasó számára annak látszó) összefoglalása a szegedi vár „külső” történetének. Új ismeretanyag, amennyire megítélhető, nem nagyon van benne; maga Péter László is bevallja, hogy a várról a képet mások kutatásai nyomán „kerekíti ki” (7.). De ebbe a „kikerekítésbe” azok a történeti kontextusok, amelyekben — az egyes történeti szakaszokban — a vár szerepet töltött be, nem kapnak helyet. Maradnak a leírásban a csupasz (nemritkán anekdotikus) adatok. Amikor például azt írja, hogy a szegedi vár helyén „az időszámításunk kezdete utáni 2. évszázadtól a népvándorlás koráig római őrállomás (burgess, castrum) állt”, nyilván igaza van, hisz korszakspecialisták nyomán írja ezt. De a specialisták számára ez nem újdonság, számukra ez redundáns információ; annak a „nagyközönségnek” pedig, amely ismeretterjesztésre szorul, ez így semmit, vagy csak megtanulható „műveltségi” adatot nyújt. A nem szakember olvasó ugyanis nem tudja, hogy mi is volt tulajdonképpen egy római őrállomás, milyen élet folyt ott, milyen szerepe volt a történeti szakasz művelődés-, politika- és hadtörténetében stb. S ugyanez az adatizáló tárgyalás jellemző — egyebek mellett — Rózsa Sándor „bemutatására” is; ott sem az a paraszti élet, amely betyárságba sodorta az embereket, sem az a kapitalizálódó államélet, amely nem tűrhette tovább a betyárokat, nem jelenik meg. A Rózsa Sándort értékelő mondatok így jórészt pusztá kinyilatkoztatásokká, Péter László *magánvéleményévé* lesznek.

S ott, ahol fő kutatási területétől távoli idők világát, eseményeit idézi, adatainak, még inkább azonban adatértelmezéseinek helyessége is megkérdőjeleződik. A *Dózsa és Szeged*ben előadottakat például annak idején a korszak egyik jeles kutatója, Kulcsár Péter a lényegét illetően vonta kétségbe (Kulcsár Péter: *A szegedi Dózsa-hagyomány legendája*. Tiszatáj, 1973. 2. sz. 66—71.); sajnos, erre most, a kötetben sehol nem történik utalás. Valószínű pedig, hogy a korszak profi kutatójának, Kulcsár Péternek volt igaza, hisz fölkészültsége jellege, ismereteinek egész anyaga s szerkezete őt s nem a XVI. század kutatásába csak „belekotró”, e területen mindenképpen kevésbé otthonos Péter Lászlót predesztinálja a valós helyzetek rögzítésére. (Péter László középkori kalandozásait egyébként, aligha véletlenül, egy más írása kapcsán, egy másik középkorkutató, Kristó Gyula is bírálta — föltehetően nem is jogosulatlanul.)

„Adatizáló” egysíkúsága, sajnos, még azokban az írásaiban is jelen van, amelyekben pedig valóban nyújt hasznos, új anyagot, amelyek tehát valóban hozzájárulást jelentenek a művelődéstörténeti kutatáshoz. A Hollós Józsefről írt életrajz- és pályaképvázlat például vitathatatlanul hasznos írása, adatai segítik a kutatást. De aki arra kíváncsi, ki is volt tulajdonképpen ez a politizáló szegedi orvos, milyen eszméktől motiváltan, miért s mi ellen küzdött, az erre vonatkozóan csak kijelentéseket olvashat Péter László cikkében. A művelődéstörténet *eszmétörténeti* oldala szinte teljesen kimarad ebből az írásból, akárcsak egyéb tanulmányai-ból, cikkeiből is. Ami használható írásában, az az életút eseménytörténetének fölvázolása.

A kötet tanulmányai, cikkei jelentős százalékban napilapokban jelentek meg; folyóirat-tanulmányoknak csak kisebbik részük készült. Ez látszólag külsődleges, formai kérdés, amelyre kár szót vesztegetni. Ez esetben azonban, sajnos, nem így van; Péter László három és fél évtizedes pályája egyik sajnálatos következményeként alkalmazkodott az újságírás, a lapkészítés — tudományos szempontból — nem előnyös gyakorlatához, a lapok támasztotta speciális igényekhez (téma, terjedelem, érvelési mód stb.). Ez az alkalmazkodás többnyire már témaválasztásainál is megmutatkozik; elsősorban az úgynevezett érdekes-, „aktuális” bemutatására, „megírására” vállalkozik. Ha a téviben Rózsa Sándorról megy műsor, az Oszter Sándor keltette érdeklődés közepette ő újságcikkben idézi föl a betyárvezér alakját; ha évfordulója van valakinek, azonnal jubileumot ül egy gyors kézzel fölvázolt újságcikkben; ha érdeklődést tapasztal a szegedi vár iránt, vártörténetet kanyarít — lehetőleg folytatásokban. Ez a reagálási

gyorsaság az érdeklődés kielégítésére, persze nem baj, sőt akár erényként is fölfogható — bizonyos feltételek közt az is. Ami azonban „érdekes”, az nem biztos, hogy lényeges is, s hogy kutatatlan, szűz terület. Péter László így nemritkán csak periférikus jelenségeket, eseményeket reprodukál, „kikerekít” (*A Vár; Dózsa és Szeged; Kossuth Lajos azt üzente... stb.*), sőt olykor, mint *A párizsi kommun szegedi krónikása* esetében csak „fölmondja” a lexikont, kiegészítve mások friss eredményeivel; hozzájárulása majdhogynemcsak a „szegedire festés”. Van eset, amikor még ennél is veszélyesebb eljárásra kényszerül; a *Költészet az utcán* például nem több egy régi — s teljességgel említetlenül hagyott — Bálint Sándor-ötlet (s -cikk) gyorskezü értékesítésénél. Az az ötlet ugyanis, hogy Juhász Gyula verseit, kőbe vésvé, el kell helyezni a város különböző pontjain, nem Péter László ötlete volt, hanem Bálint Sándoré, aki ezt előbb egy cikkben, utóbb *A hagyomány szolgálatában* című kötetében is nyilvánosságra hozta.

Sajátos alkalmazkodásából adódik, hogy — ahol nem új adatot tár föl — ott (még ha értekel, minősít is) nem bizonyít, nem érvel, csak kinyilatkoztat. Az újság, már a fölveendő cikkek terjedelme miatt is, nem nagyon bírja el a részletező okfejtést, az állítások bizonyítását. Van, persze, ahol Péter Lászlónak, így, bizonyítás nélkül is igaza van, s van, ahol nincs; eljárása azonban aligha tudományos eljárás.

A hírlapokhoz való alkalmazkodás sajátos következménye az is, hogy igen gyakran konvencionális (nem tudományos) értékrendhez igazodik. Az *Ügyészi „kritika” Erdei Ferenc könyvéről*, amely föltüntetett Tiszatáj-beli közlése előtt 14 évvel, más címen, természetesen hírlapban jelent meg először, iskolapéldáját nyújtja e hibának. Péter László e cikkében közli Erdei Ferenc *Parasztok* című könyvének ügyészi minősítését, Lee királyi ügyész afféle pro domo följegyzését — ez hasznos adaléka írásának. Lee szövegét azonban egy tudományos szempontból tarthatatlan konvencióhoz igazodva minősíti, s úgy állítja be, mintha Lee „fájó szívvel”, jobbik meggyőződése ellenére nem emelt volna vádat Erdei ellen — hisz egy magyar királyi („horthysta”) ügyész csakis véresszájú reakciós lehet. Az igazság azonban az, hogy a sajtórendszert ellátó magyar ügyészi kar nem volt egységes, s Lee éppen a rugalmasabb, sok mindent toleráló ügyészek közé tartozott. Toleranciájára jellemző, hogy még 1943-ban is, keményebb időkben, mint amilyenben Erdei könyve megjelent, engedélyezte Marx egyik művének megjelenését, kihagyva a könyvből Molnár Erik aktualizáló előszavát. Nem tudni, Péter László miből állapította meg Lee szubjektív viszonyát az Erdei-könyvhöz; a szövegből magából mindenesetre éppen az derül ki, hogy bár Erdei egyes passzusai akár vádemelésre is fölhasználhatók lettek volna, Lee szerint ezek a passzusok nem voltak elégségesek a vádemelésre. Magyarán: megvédte a könyvet s szerzőjét — nem sokkal azután, hogy Fėja Géza ellen a Viharsarokért valóban vádat emeltek.

Nem erős oldala Péter Lászlónak az önértékelés sem; írásaiból a *Szegedi örökségnél* jobb válogatást is lehetett volna készíteni. A megvalósult kötetből teljességgel elhagyandó lett volna a harmadik, *Kortársak* című fejezet legtöbb írása; ezek a *nekrológok* ugyanis igen keveset mondanak. Szempontjaik nem elég lényegesek és élesek, adatanyaguk, a „műfajból” is adódóan, minimális. Egészében legföljebb Péter László szubjektív értékrendjét, személyes vonzalmait árulják el; ennek kifejezésére azonban más formát kellett s lehetett volna találni. Érdekes, s egyben teljesen érthetetlen, hogy Péter László oly esetben is ragaszkodott a keveset mondó nekrológ fölvételéhez, amikor pedig tanulmányban szólhatna „tárgyáról”, hisz Ortutay Gyuláról nemcsak nekrológot írt már, de tanulmányt is, s bár ez utóbbi sem meríti ki témáját, mindenképpen hasznosabb annál, ami végül megjelent. S e fejezetből nyugodtan elmaradhatott volna Veres Péter leveleinek immár harmadik közlése is. A *szegedieknek* elég lett volna a Tiszatáj-beli közlés, a Veres Péter-kutatóknak pedig a *Veres Péter koszorúja*, amely ezt a dokumentumközlést is tartalmazza. Annál inkább, mert jeles írónknak ezek a Péter Lászlóhoz írott levelei nem túlzottan fontos levelek; hozzáférhetőségük pedig így is bőségesen biztosított volt már.

Önértékelési zavar jele, hogy Péter László oly írásokat is fölvevett kötetébe, amelyekben a „kortárs” szerepében tetszeleg. Mészöly Gedeonról írva még azt is megjegyzendőnek véli,

hogy *nem volt* a jeles professzor tanítványa! Nem vonható persze kétségbe, hogy évei száma, s életideje rendje okán kortársa volt Németh Lászlónak, Veres Péternek, Ortutaynak s másoknak. A kortárs volt azonban nem pusztán kronológiai kérdés; Péter Lászlónak nem volt olyan lényeges és bensőséges kapcsolata az említettekkel, ismeretei nem oly sokrétűek és fontosak, hogy „kortársként”, érdemben emlékezhetne rájuk; személyes élményanyaga ehhez nagyon kevés. Amit leír, nem több mint néhány, kevésbé érdekes adat rögzítése; első közlésük tökéletesen elegendő lett volna a kutatás számára. Általában elmondható: Péter László túl nagy jelentőséget tulajdonít saját személyének; akár megkívánja ezt a téma kifejtése, akár nem.

Tudomásul kéne vennie: más az esszé, s más a filológia; aki jó filológus, nem biztos, hogy esszéistaként is jó teljesítményre képes. Ott ugyanis, ahol „esszéizál” (tehát például Móra-tanulmányai egyikében, az „antisematikus arcképvázlatban”) nem tud igazán élni anyagismeretével, s kétségkívüli tájékozottsága is deformált összefüggérendszerbe préselődik bele. Szemponyjai nem elégségesek ahhoz, hogy egy olyan bonyolult művelődéstörténeti jelenséget, mint amilyen Móra volt, a maga összetettségében mutasson be. Az *Antisematikus arcképvázlat Móra Ferencről* így nagyon is a sematikusság jegyeit viseli magán, s mára azok az „ellenpontozásai” is, amelyek tanulmánya megírásakor még talán „bátor” frázisrombolásnak tetszettek, igencsak erejüket veszítették. A könyv több írásában is fölbukkanó filozofáló megjegyzések pedig a *Szegedi örökség* leggyöngébb részei közé tartoznak; ezek, láthatóan, érdemi mondanivaló helyett, protézisként szolgálnak (például az Erdei-cikk bevezető részében a latin szolás, s körülmagyarázása).

Összefoglalóan elmondható: azok az olvasók, akik minden iránt, ami szegedi, érdeklődnek s szeretik az úgynevezett érdekes, olvasmányos kultúrhistoriai publicisztikát, könyvükre találtak a *Szegedi örökségben*. Aki azonban Szeged múltja iránti érdeklődéssel, de metafizikus áhítat nélkül, a művelődéstörténet *tudományának* vonzásában nyúl a könyvhöz, jórészt csalódnai kényszerül. Péter László életművének java nincs benne ebben a könyvben, s az írások többségében a filológust, akit régebbi teljesítményei okán a szakma méltán becsült, itt elnyomja a zsurnaliszta. (*Szépírodalmi.*)

LENGYEL ANDRÁS

Juhász Gyula-publikációk

A *szegedi Somogyi-könyvtár kiskönyvei* (Ady, Bartók, Kodály) az ünnepi sorozatokban is példaadók: ezúttal a Juhász Gyula centenárium két „emlékfüzetét” kell a továbbiakban az úttörő értékek között számon tartanunk. És nemcsak azért, mert a „szegedi” Juhász Gyulának — úgy tűnik — a kortársainál talán méginkább adószai vagyunk, és életművének mind tartalmasabb feltárása „országos ügy”. Hiszen *Kispéter András* egykori monográfiája (1956), *Eörsi Júlia* nem kicsiny érdeklődést ébresztő vallomáskönyve (*Tiéd a sírig* — 1957), *Paku Imre* „Juhász-emlékkönyve” (1962), *Vargha Kálmán* „kismonográfiája” (1968), *Szalatnai Rezső*, *Grezsa Ferenc*, *Ilia Mihály*, *Péter László* és mások részmonográfiái és tanulmányai, szöveg- és adatközlései a teljesebb megismerésnek (főként a „befogadásnak”) inkább a *lehetőségeit* biztosítják, ugyanígy az Ilia és Péter által szerkesztett „*összes művek*” megjelent kötetei, bennük a nagyszerű jegyzetanyag. Lehetőséget tehát, és aligha megvalósulást: a „néhányversű költő” még nem a köztudaté.

A „*Juhász Gyula-problémák*” — *Szabolcsi Miklós* 1961-ben megjelent tanulmányának címe ez —, ha módosultak is a változó idők és a mind mélyebb feltárások során, nem kevés részben mégis megoldatlanok. A költő fátuma rejtély maradt, bár mindinkább ismerjük művét és életadatait. A „megismerésben” nagyobb részt az anyaggyűjtés fel-fellángoló időszakait